

A FRANKTIRŐR HARC

ÍRTA
BODÓ JÁNOS
m. kir.honvéd százados.

(A SZERZŐ SAJÁT KIADÁSA.)

Főbizománys :
TOLDI LAJOS KÖNYVKERESKEDÉSE
Budapest, IL, Fő-utca 2.

TARTALOM:

	Oldal.
Bevezetés.	
I. Franktirórség a múltban.....	4
II. A franktirórség nemzetközi jogi szabályozása	10
III. Franktirók (komitácsik) a világháborúban.....	24

A franktirőr harc*

Bevezetés.

A világháború véres forгатagában minduntalan felvetődik egy-egy, a háborúval összefüggő kérdés, ilyen egy: jogos-e a polgárság fegyveres szereplése a háborúban; a haza szent védelme, a lángoló honszeretet felhatalmazhatja-e őket arra, hogy az előnyomuló ellenség pusztításában fegyverrel a kézben segítségére lehessenek hadseregeiknek és hogy ezen céljuk elérésében

* Irodalmi áttekintés.

Bodó János: „A nemzetközi jogok a háborúban.” Nagybecskerek. 1914.

Csarada János: „A tételes nemzetközi jog rendszere.” II. kiadás. Budapest, 1910.

Cs. és kir. külügyminisztérium: „Bizonyítékok stb.” és az „I. Pótlék.” Wien. 1915.

Eberhardt R.: „Volk, Völkerrecht und Krieg.” 1915.

Endres K.: „Die völkerrechtlichen Grundsätze der Kriegführung zu Lande und zur See.” Berlin. 1909.

Eöttevényi Nagy Olivér: „A hágai két békekonferencia.” Kassa. 1909.

mindennemű eszközt és módot felhasználhatnak? Eme közreműködésük megtiltása a patriotizmus elfojtása volna, avagy egyezményekkel korlátozott modern hadviselés érdekében jogos követelmény? A franktirőrök, mint nemzeti hősök dicsérő elismerést érdemelnek, avagy mint közönséges orgyilkosok méltó halált? . . .

E kis munkának célja a tárgyat katonai, nemzetközi jogi szempontból és a háború tapasztalatai alapján röviden megismertetni.

I. Franktirórség a múltban.

A polgárság, a „levée en masse” szerepe a háborúban már régi. Különösen kisebb államok védelmében mindenkor ott találjuk a felfegyverzett polgárt, asszonyt, aggastyánt és gyermeket, kik ha kellett, ásóval, vagy kapával, kövek lehegerítésével, avagy forró vízzel igyekeztek kárt tenni az ellenség soraiban. Fényes példa

Eöttevényi Nagy Olivér: „A háború a nemzetközi jog megvilágításában.” Budapest. 1915.

Heymann: „Völkerrecht und Kriegsrecht.” 1915.

Liszt: „Völkerrecht” Berlin. 1915.

Müller: „Weltkrieg und Völkerrecht” Berlin. 1915.

Niedner I.: „Der Krieg und das Völkerrecht.” Jena. 1915.

Umann: „Völkerrecht.” Berlin. 1908.

Zoller O.: „Das Völkerrecht und der Krieg 1914—15. Zürich, 1915.

Zorn A.: „Das Kriegsrecht zu Lande in seiner neuesten Gestaltung.” Berlin. 1906.

erre Svájc* és Tirol, ahol történelmi tradíció a polgárvédelem és nemzeti történelmük legszebb lapjai a polgárság vérevei vannak megírva. Meg volt ez régebben különben nálunk is és meg van még — látjuk a háborúból — a balkáni népeknél, sőt a franciáknál, angoloknál és belgáknál.

Hogy a múltban a polgárvédelem kifejlett volt, az érthető. A kezdetleges fegyverek mellett, a kaszával felszerelt polgár épp oly veszedelmes ellenfél volt, mint az elöltöltő puskával ellátott zsoldos katona. A hadsereg toborzott csapatának kis létszámát a polgárság igyekezett erőben ellensúlyozni és kiegyenlíteni. Ez időben például egy Jeanne d' Arc *elegendő volt ahhoz, hogy* a tömegbe szinte természetfölötti erőt szuggeráljon, amellyel a legerősebb ellenséget is legyőzték. A kulturális haladással, a modern fegyverkezéssel ez idők is letűntek.

* A polgárság hősiességi szereplését például 1798-ban a franciák ellen, Sutz a következőkben írja le: „Die Heimatliebe machte selbst Knaben und zitternde Greise stark zum heiligen Kampfe, die Frauen verhessen den Herd und spannten sich vor die Kanonen. .. Den kühnen Nidwaldner Schützen, deren tödliches Blei die herandringenden Feinde zu Hunderten zu Boden streckte, standen Weiber und Kinder zur Seite und luden ihnen furchtlos die Stutzen. Ja mit Knütteln, Äxten und Sensen bewaffnet, stritten Weiber und Mädchen an des Gatten, an des Vaters Hand.” (Joh. Sutz, Schweizergeschichte. Zahn, La Chaux-de-Fonds, 545. és 548. old. Frey, Die Kriegstaten der Schweizer. Zahn, Neuenburg, 636. és 650. old.)

A múlt század elején mindenfelé az általános véd-kötelezettséget léptették életbe (Európában ezideig Anglia az egyedüli, hol még nincsen meg) és így a nemzeti védelmet új alapokra fektették és katonailag mindjobban kifejlesztették. Ettől kezdve a fegyver-technika roham-lépéssel halad előre és egymásután alkotja az ember-pusztítás veszedelmes fegyvereit. Mindjobban kifejlődnek az államok állandó hadseregei oly célból, hogy a fegyveres küzdelemből kivonják a békés polgárt és e feladatot tisztán a katonailag szervezett csapatokra ruházzák át. Az államok eme törekvése korszerű volt, amellettt humánus. Helyet talált ama nézet, hogy a háborút állam állam ellen viseli, nem pedig *bellum omnium contra omnes*, vagyis ember ember ellen; az államok harcához csak a katonai hatalmuk lehet az eszköz.

Az újabbkori hadviselés mellett — mint azt a hadtörténelem igazolja — a franktirörök szereplése az állam szempontjából inkább káros, mint hasznos. 1870, 1871-ben a francia polgárság szintén részt vett a honvédelemben. Ténykedésük főleg abból állott, ho'gy a német seregek és ezeknek az anyaállammal való összeköttetését igyekeztek megzavarni. Bismarck ugyan 1870-ben proklamációjában kijelentette, hogy a francia hadsereg és nem a francia nép ellen folytatnak háborút, mindamellettt fellépésük nem szűnt meg. A német hadvezetőség aztán közölte is, hogy csak azokat ösmerik el ellenséges katonának, akik a puska hordtávolságán belül mint olyanok felismerhetők, illetve elfogatásuk

esetén írásbeli okmányokkal igazolni tudják, hogy a szervezett hadsereg kötelékébe tartoznak; minden más egyén nem számíthat a hadifoglyok kíméletére. E nyilatkozat jogos volt és humanitás szempontjából helyes. Ekkor még nem állottak fenn nemzetközi törvények, amelyek a hadviselő fél személyeit megállapították volna, kellett tehát intézkedni arra nézve, hogy az ellenség békés polgáraitól a fegyveres ellenfelet megkülönböztethessék. Hogy ezek után a lakosság még ellenséges indulatú volt, az feljogosította a németeket arra, hogy velük szemben a legszigorúbb megtorlással éljenek. Ezért a franciáknak hősként tiszteit franktírőrjeit egyszerűen kivégezték. Avagy kíméletet érdemeltek volna azok, kik a fáradt ellenséges katonát színlelt jóindulattal fogadják s aztán pihenése közben, vagy orozva meggyilkolják?*

Hogy katonai eredményt nem tudtak felmutatni, azt legjobban bizonyítja a hadjárat lefolyása.** A német had-

* Egy ilyen hasonló eset: 1848 december 14-én, midőn Damjanich elcsigázott csapataival estefelé Jarkovácra érkezett, a szerb lakosság a legnagyobb barátsággal fogadta honvédeinket, megvendégelték őket; majd éjjel egy órakor, egy ágyúlövés jelére, mindenki mélyen alvó katonájának esett s így mintegy 300-at meggyilkoltak. (B. J. : „Magyarország 1848/49. évi függetlenségi harcának katonai története.” I. köt. 117—118. old.)

** A német hadvezér az 1870/71-iki háború francia szabad csapatairól így nyilatkozott: „, . . die vielen Francs-tireurs im Kriege 1870 viel weniger gefährlich, als lästig und unbequem gewesen sein.” Lueder: „Kriegsrecht” 388. Az 1870/71-iki háborúval kapcsolatban a franktírór kérdésre vonatkozólag a német

sereg rendelkezett ekkor már oly katonai felkészültséggel, hogy tervszerű hadműveleteikre a franktirőrök befolyást nem gyakoroltak.

A délafrikai háborúban, hol a búr asszonyok férjeikkel valóságos versenyt folytattak az angolok pusztításában, a franktirőrség jobban érvényesült. Az angolok zárt harc alakzatait, hiányos felderítését, kezdetleges hadászati és harcászati viselkedését az otthon levő, jól lövő búrok alaposan kihasználták, úgy, hogy végre is az angolok megtorlásul egyik farmot a másik *uiàn* pusztították el (bár szerintük „sztratégiai okokból!”); Lord Robert pedig kijelentette, hogy 20 embernél kisebb

nagyvezérkar a „Kriegsgeschichtlichen Einzelschriften” egyik füzetében következőképp nyilatkozik: „Es ist eine uralte Streitfrage, irawiweit irreguläre Truppen die Rechte der aktiven Soldaten für sich in Anspruch nehmen dürfen. Gewiss werden reguläre Armeen solche unregelmässigen Kämpfer stets mit Missirauen betrachten, denn der Mangel an militärischer Erziehung und straffer Disziplin verleitet sie häufig zu Ausschreitungen, Gewalttaten und Räubereien; anderseits ist aber kein Staat gezwungen, nur mit seinem stehendem Heer Krieg zu führen, sondern kann nach Gutdünken alle waffenfähigen Bewohner haranziehen.

. . . In den Kriegen nach 1870 hat man für die Anerkennung irregulärer Truppen nicht mehr wie vorher. (Listeneintragung) das entscheidende Gewicht auf die Autorisation des Staates gelegt; man wolte dadurch die Gefahren und Leiden des Krieges vermindern, verlangt aber wenigstens, dass diese unregelmässigen Kämpfer „an der Spitze eine Persönlichkeit haben, die für das Verhalten ihrer Untergebenen der eigenen Regierung verantwortlich ist.”

számból álló csoportot nem ösmernek el ellenséges katonai osztagnak és ilyenekkel a legkíméletlenebbül fognak eljárni. Ezen kijelentés már katonai szempontból sem fogadható el, annál kevésbé a népjog alapján. Épp a felderítésnél és biztosításnál áll elő az az eset, hogy kisebb járőrök, — melyek fedettebben, kevésbé észrevehetően nyomulhatnak előre, — igyekeznek az ellenséget megközelíteni; ilyeneket ha elfognak és tényleg katonák, illetve e minőségüket feltűnő jelvényt viselik, a hadifoglyok kíméletét élvezik, kivégzésük, bántódásuk tehát jogtalan.

Az orosz-japán háborúban, a hadszíntér viszonyainál fogva a franktirőr harc kisebb arányokban fordult csak elő.

Az 1912/13. évi balkáni háborúban ellenben híresek lettek a franktirőrök, illetve „komitácsik”. Itt, — ahol mindenki, ifjú és agg is, tüszőjében hordja orozva, lesből való lelövéshez a cifra markolatú pisztolyt, — e harcmodor természetes. A különböző balkáni fajok és nemzetiségek folytonos torzsalkodásában megszokott mód, a kegyetlen öldöklés. Ez még kulturhiányuk káros voltára vezethető vissza. A nemzetközi hadi törvények ugyan részben ekkor már rájuk is érvényesek voltak, ez azonban nem gátolta őket barbár, vad kegyetlenkedéseikben.

A most dúló titáni küzdelemben a polgárság, vagyis nem védkötelesek fegyveres közreműködése oly nagy arányú, hogy nem érdektelen e tárgygyal beha-

többan foglalkozni azon reményben, hogy úgy az államok hadseregének, mint a békés polgárság érdekében a világháború szomorú tapasztalatai után a legközelebbi hágai békekongresszuson e kérdést jogilag teljesen és kimerítően tisztázni fogják.

II. A franktirórség nemzetközi jogi szabályozása.

A múlt század közepéig a hadviselés szabályai a szokásjogon alapultak. Ekkor kezdődött meg a mozgalom, hogy a háborút lefolyásában az emberiség korlátai közé szorítsák és a hadviselő feleket bizonyos humánus törvények betartására kényszerítsék. Így jött létre a krími háború után 1856-ban a párisi deklaráció, mely a tengeri semleges jogról, az ostromzárról és a kalózkodás eltörléséről szól, az 1859-iki hadjárat szomorú tapasztalataiból 1864-ben a genfi konvenció, majd 1858-ban a két szentpétervári nyilatkozat, melyek káros hatású lövedékek használatát tiltják. Az 1870/71-iki német-francia háború után, 1874-ben II. Sándor cár meghívására Brüsszelben nemzetközi konferenciát tartottak, hogy a háború jogait kodifikálják. Létrejött itt egy deklaráció: Tervezet a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól (*Déclaration internationale concernant les lois et coutumes de la guerre*), melyet Oroszország ugyanaz év őszén még a hatalmakkal elfogadtatni akart, azonban

Anglia ellenkezése, majd a beálló keleti bonyodalmak következtében nem sikerült. Az a haszon mégis megvolt, hogy e nyilatkozat egyrészt mintául szolgált az „Institut de droit international” által 1880-ban kidolgozott és a hatalmaknak 1881-ben megküldött „Manuel des lois de la guerre sur terre” számára, másrészt az államoknak saját hatáskörükben kibocsátott ilyenmű rendeleteknek is alapot nyújtott.

Muravieff orosz külügyminister a szentpétervári udvarnál akkreditált diplomáciai képviselőkhöz
1898. december 30-án

1899. január 11-én békekonferencia megtartása végett körlevelet intézett, annak 7-dik pontjában az 1874-iki brüsszeli konferencián kidolgozott és még nem ratifikált nyilatkozat átvizsgálását ajánlotta, mely a háború szokásjogáról szól. Említett nyilatkozat 9. és 10. cikke a következőképpen hangzik:

9. cikk. A háborúra vonatkozó törvények, jogok és köteleességek nem csupán a hadsereg, hanem a néphadra (miliciára) és az önkéntes csapattestekre is irányadók, ha azok a következő feltételeknek megfelelnek:

1. ha élükön oly személy áll, aki alárendeltjeiért felelps;
2. ha meghatározott megkülönböztető jelvényt viselnek, amely messziről felismerhető;
 1. ha fegyvereiket nyíltan viselik és
3. ha hadműveleteikben a háború törvényeihez és szokásaihoz alkalmazkodnak.

Azokban az országokban, ahol a hadsereg, vagy annak egy része néphadból (milíciából) vagy önkéntes csapattekből áll, a hadsereg elnevezés ezekre is vonatkozik.

10. cikk. Valamely meg nem szállott terület lakosságát, mely az ellenség közeledtével önként ragad fegyvert, hogy szembeszálljon a benyomuló csapatokkal és amelynek nem volt ideje a 9. cikknek megfelelően szervezkedni, hadviselő félnek kell tekinteni, ha a háború törvényeit és szokásait tiszteletben tartja.

Ezen határozványok az 1899. évi május 18-tól július 29-ig tartott első hágai békekonferencián változtatás nélkül lettek elfogadva, mint a II. egyezménynek, mely a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól szól (Convention concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre) a mellékletét képező szabályzat (Reglement concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre) 1. és 2. cikke.

A brüsszeli deklaráció 11. cikke némi mondat szerkezeti változtatásokkal a szabályzat 3. cikke gyanánt lett fölvéve és a következőképpen szól:

A hadviselő felek fegyveres ereje harcoló és nem harcoló állományú egyénekből állhat. Ugy amazoknak, mint ezeknek joguk van arra, hogy az ellenség, ha őket elfogja, úgy bánjék velük, mint a hadifoglyokkal.

Az 1907. évi második hágai konferencián — a IV. egyezményhez tartozóan — idézett cikkek közül csupán a 2. lett módosítva, illetve kiegészítve avval: „ha fegyvereit nyíltan viseli”.

(így a 3. cikk szövege: Valamely meg nem szállott terület lakosságát... hadviselő félnek kell tekinteni, ha fegyvereit nyíltan viseli és ha a háború törvényeit és szokásait tiszteletben tartja.)

Ezekkel ösmertetve lettek a hadijognak azon törvényei, amelyek megállapítják, hogy a polgárság mily feltételek mellett foghat fegyvert. Hogy e határozványok még nem képeznek egész tökéleteset, azt a fentebb megjelölt II. (1899), illetve IV. (1907) egyezmény bevezető szövege is megemlíti az alábbiakban :

A magas szerződő Felek nézete szerint ezek a rendelkezések, amelyeknek megállapítását az a vágy sugalmazta, hogy a háború okozta bajokat, amennyire csak a katonai követelmények megengedik, csökkentsék, arra vannak hivatva, hogy a hadviselők magatartásának általános szabályaiul szolgáljanak mind egymás közt, mind a lakosság irányában.

Mindazonáltal nem volt lehetséges a gyakorlatban előforduló minden körülményre kiterjedő megállapodások iránt már ezúttal megállapodásra jutni.

Másrészt nem lehetett a magas szerződő Felek szándéka, hogy az előre nem látott esetek írott megállapodás hiányában a hadseregek vezetőinek önkényes megítélésére legyenek bízva.

Addig is tehát, míg a háború törvényeiről kimerítőbb törvénykönyv lesz alkotható, a magas szerződő Felek helyénvalónak tartják megállapítani, hogy azokban az esetekben, amelyekről az általuk elfogadott szabály-

zat nem rendelkezik, a lakosság és a hadviselők azoknak a nemzetközi jogi elveknek oltalma és uralma alatt maradnak, amelyek a civilizált nemzetek között megállapított szokásokból, a humanitás törvényeiből és a közlelkiismeret követelményeiből folyik. Kijelentik a szerződő Felek, hogy ebben az értelemben kell felfogni az elfogadott szabályzatnak különösen első és második cikkét. A hágai szabályzat 1. cikke a reguláris és irreguláris kombattánsokról szól és célja megengedni azt, hogy a hadviselő államok, melyeknek nincsen az általános védkötelezettség alapján megfelelő erejű szervezett hadserege, a néphaddal (milíciával) és önkéntes csapatokkal egészítse ki fegyveres hadát. A modern háborúk mind nagyobb erőknél latbavetésével folynak le. Látjuk ezt a nagy világháborúban, hol a leghatalmasabb katonai államok vívnak élet-halál harcot: nemcsak a szervezett hadseregek csapatai, hanem az önkéntes csapatok is nagy számban vesznek részt a titáni mérkőzésben. Mindegyik hadviselő fél igyekszik védképességét a maximálisig fokozni, hogy lehetőleg egy túlerő hatásával csikarja ki a döntő győzelmet. Bár a modern háborúban a szám nagysága csak egyik tényezőjét képezi a sikernek, mindamelllett nagy jelentősége van annak, hogy a nemzetközi jog alapján törvényes módon nyújtottak alkalmat ahhoz, hogy minden nem védköteles egyén is fegyvert foghat hazájának védelmére. Az 1. cikk kikötései látszólag a kis államok néphadának katonai felhasználására megszorításokat tartalmaznak,

Azonban csak látszólag. Üdvös szabályok ezek, melyek nemcsak a kis-, hanem a nagyhatalmak érdekében is íródtak. Precizírozva lett, hogy kit kell tekinteni ellenséges katonának és kit az ellenség jószándékú polgárának; kivel kell elfogatása esetén mint hadifogollyal kíméletesen bánni és kit kell sújtani a megtorlás legszigorúbb eszközével: a halállal.

Ezen határozványok nem jelentik a „droit sacré de la défense” elsatnyulását, a kis államoknál a „défense nationale” elfojtását, hanem a hadviselő feleknek (személyeknek) szükségelt jogi szabályozását. Hogy a hadviselés a lovagiasság, a humanitás medrében folyjon, kellett éles megkülönböztetést teremteni az ellenséges katona és a békés polgár között. A katona ezzel meg van védve az alattomos támadásoktól, a bosszú vad dühétől, mely végre is állatias kegyetlenkedésekre vezetne, a békés polgár pedig biztosítva van arról, hogy mint fegyvertelent az ellenség nem bántja, hanem méltó tiszteletben és jogokban részesül. Csak jogi szabályozással volt elérhető, hogy ne ember — ember ellen harcoljon és hogy valóságos ókori mészárlásokat ne idézzenek elő, hanem már messziről felösmert katona — katona ellen (habár a világháború mutatja, hogy ez még mindig részben — sajnos — csak elmélet!).

Néphad, vagy önkéntes csapattestek élén egy, az alárendeltjeiért felelős parancsnok kell, hogy álljon. Katonai szempontból csak így lehet ezen alakulásoknak komoly értéke. Kell, hogy legyen valaki, aki ezt a rög-

tönzött katonai csapatot vezényelje, katonai műveletekben nekik parancsnokoljon, különben ha mindenki a maga szándéka után cselekedne, úgy megszűnne a fegyelem, az együttműködés és végül is vagy a csapatok felbomlásával járna, vagy még károsabb következménnyel, az anarhiával. Jól tudjuk a fegyelem és függelem első katonai feltétel, hogy még a legkisebb osztagnak is van parancsnoka, akinek a többiek feltétlenül és alázattal engedelmeskedni tartoznak. Ha tehát élükön nincs egy parancsnok (tiszt), nem tekinthetők a hadsereg kötelékébe tartozóknak és a katonát megillető védelemre sem számíthatnak az esetben, ha elfogják.*

Meghatározott és messziről felismerhető megkülönböztető jelvényt kell viselniök. Ez lehet egyforma kinézésű sapka, karszalag avagy más jelvény, azonban kétségkívül olyannak kell lenni, amely köztudomás szerint a hadvezetőség részéről mint ilyen meglett jelölve és nem szolgálhat okot különféle kibúvó magyarázásokra és értelmezésekre. Ezt már a katonai korrektség is megkívánja. A modern hadviselésben, hol a tüzérség 8—10 km.-re már eredménnyel tüzel, a gyalogos pedig már 2000 lépésről

* A hágai szabályzat 3. cikke alapján a hadifoglyok kíméletében részesülnek a hadviselő felek fegyveres erejének harcoló (kombattans) és nem harcoló állományú egyénei, a 13. cikk szerint pedig a hadsereget kísérő, de közvetlenül nem ahhoz tartozó egyének, — amilyenek a hírlapok levelezői és tudósítói, a markotányosok, a szállítók — amennyiben hadseregük hatóságának igazolványával vannak ellátva.

szedi le elleneit, ott katonai szempontból fontos tudni, hogy távcsövön keresztül ellenséges katonát látni-e, avagy békés polgárt. A megkülönböztető jelvényeknek tehát olyanoknak kell lenni, hogy a fegyverek legmagasabb hordtávolságán már meglehessen állapítani a személyek mineműségét. Katonailag el sem képzelhető, hogy egy szervezett csapat, egy messziről fel nem ismert, szabad csapatot képező polgári csoportot, amennyiben az csak közeli távolságon látszik annak és kezdi meg a tüzelést, mint szabályszerű ellenfelet támadja *meg* és velük mint olyanokkal bánjon. A fegyvereknek nyíltan való viselése katonai szempontból elemi követelmény. Aki fegyverét rejtve hordja, csak orozva használja és akkor már nem katona, hanem közönséges orgyilkos, ki természetesen nem kerülheti el méltó büntetését.

Kell végül, hogy a szabad csapatok, önkéntesek hadműveleteikben a háború törvényeihez és szokásaihoz alkalmazkodjanak. Ezen kötelmeket a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól szóló egyezményhez csatolt szabályzat (règlement) nagyban körvonalozza. Az ellenséges félnek, úgy fegyveres harcoló, mint nem harcoló állományú egyéneit, ha elfogják, hadifoglyokat megillető kíméletben kell részesíteni; kifosztani őket, avagy embertelenül bánni velük nem szabad. Betegekkel és sebesültekkel való elbánás tekintetében a genfi egyezmény tartalmaz részletes határozványokat, amelyeket kötelesek betartani. A szabályzat 23. cikke értelmében tilos: méreg, vagy mérgezett fegyvereket használni; ellenséges

nemzethez vagy hadsereghez tartozó egyéneket orvul megölni; a fegyverét letevő vagy védtelen és magát kegyelemre megadó ellenfelet megölni, vagy megsebesíteni; kijelenteni, hogy kegyelemnek (pardon) nincs helye; szükségtelen bajokat okozó fegyvereket, lövedékeket, vagy anyagot használni; a békekövetek zászlajával, az ellenség zászlajával, vagy ennek hadijelvényeivel és egyenruhájával vagy a genfi egyezmény megkülönböztető jelvényeivel visszaélni és az ellenséges tulajdont elpusztítani, vagy elvenni, kivéve, ha a háború követelményei ezt okvetlenül kívánják. A szentpétervári két nyilatkozat szerint emellett tilos még: oly lövedékeknek alkalmazása, amelyeknek célja fojtó, vagy mérges gázok terjesztése, valamint oly golyók Használata, amelyek az emberi testben könnyen szétmennek, vagy ellapulnak, amilyenek azok a golyók, amelyeknek külső kemény kérge nem fõdi teljesen a magvat, vagy pedig bemesztésekkel van ellátva. A szabályzat 24. cikke alapján hadicselt, valamint mindazon eszközöket használhatják, amelyek szükségesek arra, hogy az ellenségrõl és a tereprõl tájékozódás legyen szerezhetõ. Részletesebben errõl nem szól a szabályzat. Hogy már most mi tekinthetõ megengedett eszköznek, csak úgy lehet megállapítani, hogy mindazok, amelyek a háború törvényeivel és szokásaival nem ellenkeznek.

A kis államok védelmi szempontjából a szabályzat 2. cikke megengedi, hogy meg nem szállott terület lakossága, mint hadviselõ fél, a közeledõ ellenségre

fegyvert foghat akkor is, ha az első cikknek megfelelően szervezkedni nem volt ideje, feltéve, ha fegyvereit nyíltan viseli (e kitévelt Szerbia és Montenegró ezideig még nem fogadta el, így náluk a fegyver nyílt viselése nem kötelező) és a háború törvényeit és szokásait tiszteletben tartja. A nemzeti védelemnek e határozvány a legszélesebb alapon való biztosítása akar lenni (legalább is elméletben!). Módot nyújt arra, hogy mindenki fegyvert ragadhasson hazájának oltalmára, azonban kiköti, hogy a katonának előírt szabályokat be kell tartani (ezt csak úgy teheti, ha a szabályokat tényleg ösmeri, ami viszont ilyeneknél kizárt dolog).

Gyakorlati értéke a mai modern nagy háborúban e pontnak már aligha van.* Az általános védkötelezettség minden államban minden ép embert egészen 60 éves korig (körülbelül) fegyverbe szólít, tehát otthon csak nyomorékok, ifjak és aggok maradnak, akik kato-

* Már 1899-ben, e cikk tárgyalásánál helytelenítették e pont felvételét. Martens, az egyik bizottsági tag ekként nyilatkozott róla: „Jedenfalls ist es positiv verfehlt, angesichts des heutigen Zustandes des ganz und gar auf Technik und System beruhenden Krig'swesens, auf eine allgemeine Volkserhebung als Verteidigungsnittel - u zählen, und sind hervorruf fen, heist jedesmal das Schicksal der übrigen unbewaffneten Bevölkerung in Frage stellen.” Endres említett munkájában hasonló véleményen van: „ ... Hiraus ergibt sich, das die auf dem anerkanntenswerten Grundsätze der allgemeinen Vaterlandsverteidigung beruhende Bestimmung des Art. 2. ffr die Landesbewohner eher eine Gefahr als einen Schutz bilden dürfte.”

nai ellentállást a mai felszerelésű csapatokkal szemben bajosan tudnak kifejtteni. Látjuk a világháborúból, hogy a lakosságnak ily módon való védekezése mindenkor eredménytelen volt, sőt csak ártott, mert az ártatlan polgárokat is az ellenséges fegyver csöve elé állították. Ez érthető is, mert valamely helység katonai védelme egészen elütő a polgárok fegyveres védelmétől, mely utóbbinak jogos felösmerése a háború izgalmaiban aligha lehetséges, tekintettel, hogy a lakosság a pillanatnyi felfegyverkezésben rendszerint megkülönböztető jelvényt sem visel és parancsnokuk sem lesz, aki a védelmet vezeti és alárendeltjeiért felelős. Ha pedig a védekezést közelebbről tekintjük, miből állhat az? — házakból és más rejtett helyekről való esztelen lövöldözésből, amelyet bizonyára nem akkor kezdenek meg, amikor az ellenség még vagy ezer lépésre van a helységtől, hanem akkor, amikor az ellenséges csapat jó-hiszeműleg azon keresztül vonul, ilyen orvszerű támadás ellen milyen lehet a védekezés? — csakis teljes megtorlás, a bosszú megérthető súlyosságával, amely azután nem egyszer átfajul a kegyetlenkedés borzalmaivá. Elképzelhető-e, hogy az ilyen fegyveres polgárságban egy katonai ellenfelet fognak felösmerni, amely a háború törvényeit és szokásait betartja?*

* Jól mondja Moltke Bluntschlihez írt levelében: „Kein auswendig gelernter Paragraph wird den Soldaten überzeugen, dass er in der nicht organisierten Bevölkerung, welche (spontanément, also aus eigenem Antriebe) die Waffen ergreift und

sem fogadható a polgárság ezen fegyveres ellentállása. Mai időkben legkisebb állam is szervezett hadsereggel rendelkezik. Azok tehát, akik mint hadmentesek mégis fegyveres szolgálatot óhajtanak hazájuknak tenni, lépjenek a hadsereg kötelékébe, avagy alakítsanak az idézett első cikk alapján egy szervezett szabad csapatot, melyet tiszt vezet. El sem fogadható volna az a mentség, hogy szabályszerű szervezésre nem volt idejük. Mai viszonyok között, amikor a háborút hosszú diplomáciai tárgyalás előzi meg és az ellenségeskedés megkezdéséig hetek és hónapok múlnak el, bőven van mód arra, hogy a polgárság katonai kötelékekbe lépve, mint rendes katonaság védje meg hazáját. De nemcsak e körülmény igazolja a 2. cikk gyakorlati célszerűtlenségét, hanem az a tény is, hogy a momentán fegyvert fogó polgárság minden katonai vezetés hiányában egy szervezett hadsereg csapataival szemben semmi eredményt felmutatni nem képes, egyrészt, mert nincsen megfelelő fegyverzete és lőszerre, másrészt, hogy a pillanatnyi kapkodásban végrehajtott lövöldözése harcedzett és jól kiképzett katonai csapatokban vajmi kevés veszteséget idézhet elő. Végül számbelileg sem képezhetnek oly erőt (ha modern fegyverzetük és lőszerük is van), hogy az ellenség előnyomuló csapatait feltartóztathatnák (legfeljebb kisebb járőröket, aminek azonban nincsen semmi katonai

durch welche er bei Tag, wie bei Nacht nicht einen Augenblick seines Lebens sicher ist, einen regelrechten Feind zu erblicken hat.” (Bluntschli: „Kl. Schriften” II, 273.)

jelentősége, pláne a hadműveletekre befolyása). A legújabbkori hadviselés nem tud oly példát felmutatni, hogy az utolsó pillanatban fegyvertfogó polgári lakosság valamelyes katonai eredményt biztosított volna. A 2. cikk érvényessége a múlt háborúiban még elfogadható lehetett, amikor a hadviselés régi, egyszerű fegyverek mellett folyt le és a kasza, vasvilla is jó fegyver volt, ma már azonban csak káros következményeket idéz elő, ha valamely hadviselő fél lakossága ily módon vesz részt a hadseregek komoly viaskodásában.

A szabályzat csak meg nem szállott területen engedi meg, hogy a polgárság fegyvert foghasson. Nem szól arról, hogy már megszállott területen lehetséges-e ez. (Itt meg kell jegyezni, hogy oly területet, amelyen a szabályzat első cikke szerint megalakult néphad található, nem lehet megszállottnak tekinteni.) Ha a megszálló hatalom jogait és kötelességeit figyelembe vesszük, úgy magától értendőnek kell venni, hogy megszállott területen a lakosság nem foghat a megszálló csapatok ellen fegyvert. A megszálló nemcsak arról fog gondoskodni, hogy intézkedésekkel a lakosság érdekében helyreállítsa és biztosítsa a közrendet és közéletet, hanem személyeinek életbiztonságáról is, ami magában foglalja azt, hogy az ellenük vétők a legszigorúbb büntetéssel sújthatnak. Minden állam törvényei rendszerint halállal büntetik azokat, akik fegyveres erejük valamely tagja ellen fegyvert fognak. A katonai igazgatás alatt álló megszállott területen a katonai bíróságok a katonai

büntető perrendtartás (tábori igazságszolgáltatás) alapján Ítéleznek. Magánjogi és nem a megszálló hatalom ellen irányuló bűnügyekben eljárás tekintetében rendszerint az ország törvényei mérvadók.* A megszálló hatalomnak a szabályzat 23. cikke szerint tilos a hadviselő fél ellenfelének polgárait arra kényszeríteni, hogy a saját hazájuk ellen irányuló hadműveletekben részt vegyenek; ez még akkor is tilos, ha a háború kitörése előtt szolgálatában állottak. Amennyiben a megszálló e tilalmat tiszteletben kell, hogy tartsa, épp úgy jogosan megkövetelheti — a legszigorúbb büntetés terhe mellett — hogy a lakosság a megszálló ellen ne fogjon fegyvert. Ha égy megszállott területen a lakosság szabad csapatokban szervezkedne, úgy ezek mint árulók természetesen a haditörvények szigora alá esnek.

Lehetne még arról szó, hogy minő elbírálás alá esik megszállott területen levő lakosságnak 'fegyveres fellázadása. Ez kimenetelében kétféle lehet. Vagy sikerül a megszállót tényleg kiverni, amikor is megszűnt a megszálló büntető hatalma (miután azon feltétel, hogy „tényleg” megszállva tartsa a területet, hiányzik) s így megtorlásra sincs módja (feltéve, ha segítőcsapatokkal hamarosan nem sikerül újból ezen terület birtokába jutni, amikor is a lakosságnak számolnia kell minden eshetőséggel!). Ha nem sikerül a megszálló hatalom

* A cs. és kir. katonai igazgatás alapelveiről pld. Lengyelország megszállott területein 1. Pesti Hírlap 1915. é. szeptember 15-iki számát.

csapatait elűzni — ami a mai viszonyok között több mint bizonyos — úgy a legkegyetlenebb gyilkolások és pusztítások következnek be. A megszálló az utánpótlás és az anyaállammal való összeköttetés biztosítására is már oly erőket tart a megszállott területen, hogy a lakosság ilyes vállalkozása mindenkor csak eredménytelen marad.

A polgári lakosság tehát vagy a szervezett hadsereg kötelékében szolgálja fegyverrel hazáját, vagy pedig mint békés polgár tartsa távol magát minden ellenséges viselkedéstől és jóindulatával érdemelje ki a megszálló hatalom kíméletét. Minden más eset letérés az egyenes útról, amikor nem kötelezhető az ellenséges fél sem arra, hogy velük emberiesen bánjon.

III. Franktirőrök (komitácsik) a világháborúban.

Az 1907. évi október 18-án megkötött és a szárazföldi háború törvényeire és szokásaira vonatkozó egyezményt 44 állam fogadta el. Szerbia és Montenegro az 1899. évi szövegben. A hadat viselő összes államok tehát kötelezve vannak a szabályok szigorú betartására.

Ha csak a hivatalos jelentéseket olvassuk, úgy látjuk, hogy elleneink a nemzetközi jogoknak mondhatni minden tételét tudatosan megsértették. A számbeli óriási

türelmük gyenge a győzelem kivívásához, megpróbálták segítségül felhasználni a cél elérésére a hadijog számos tilalmát is.

A szabályzat idézett első és második cikke ellen minden hadviselő ellenfél vétett, mert lakosságuk mindenkor ezen korlátozások és kikötések figyelembe vétele nélkül tört mit sem sejtő hős katonáinkra, az alattomoság legaljasabb formájában, azonban így sem sikerült derék, hős csapataink fényes győzelmeit kisebbíteni.

Belgiumban, Franciaországban és Szerbiában a franktirőr, illetve komitácsi (banda) harcok már békében elő voltak készítve. Állami támogatással, tehát tudatosan sértették meg a kötelező nemzetközi egyezmény törvényeit.

Franciaország, amely a „revanche” háborúra épp 42 esztendeig készült, ez idő alatt módot találhatott volna arra, hogy a polgári lakosságot szervezett csapatokban használja fel hatalmas ellensége, a német ellen. Meg lett például állapítva, hogy a németországi határon fekvő egyik kerület (Avricourt) előjárója két hónappal a mozgósítás előtt rendeletet adott ki alárendelt polgármestereinek, hogy a lakosságot lássák el fegyverrel, hogy szükség esetén a benyomuló német katonák ellen használják. Ugy is történt ez a francia Lotharingiában és a Vogézekben, hol a franktirőr lakoságnál katonai fegyvert és lőszert találtak.* Foglyokat, sebesülteket, orvosokat és

* Érdekes evvel szembeállítani Napóleonnak 1811 dec. 2-án Davout marsallhoz írt levelét, melyben nevezettnek felhívja figyelmét arra, hogy a német lakosság oly derékul viselkedett, hogy

egészségügyi személyeket bántalmaztak, holott az emberi érzés mellett a hágai szabályzat és a genfi konvenció is tiltja védtelenek, betegek, ápolók bántalmazását. Ilyen aljasság nem tartozik a haza védelméhez és annál elítélendőbb cselekmény, mennél kulturáltabb nemzet tagjai cselekszik. A lakosság harcias viselkedését a francia sajtó még mint hőstetteket dicsőítette (illusztrált lapokban férfiak, asszonyok arcképeit is közölték, hősieségük leírásával).

Belgiumban szintén a legalaposabban volt előkészítve a franktirőr harc ; iskolákban, papoknál találtak katonai fegyvert és lőszer. Házakból elrejtőzve lődöztek a belga polgárok német csapatokra; tisztet ebédre hívtak, majd aztán lelőtték, asszonyok az alvó katonák nyakát vágták el stb.* Hogy aztán a németek a legszigorúbb megtorlással éltek, azt csak helyeselni lehet. 1914. szeptember 8-án Vilmos császár Wilsonnak úgy a dum-dum lövedékek használata, mint a belga lakosság kegyetlenkedése miatt táviratilag küldött tiltakozó jegyzéket,** amely legjobban feltárja azokat a szo-

az egész hadjárat alatt egy francia katonát sem öltek meg, (Dr. Tim Klein: „Die Befreiung 1813/1815.”)

* Ezekről a borzalmasságokról, mint való tényekről, a birodalmi kancellár nyilatkozott az amerikai „United Press” és „Associated Press” kiküldött tudósítói előtt.

** Szöveg erre vonatkozó része : „Nicht nur haben sie diese grausamen Waffen angewendet, sondern die belgische Regierung hat die Teilnahme der belgischen Zivilbevölkerung an dem Kampfe

morn állapotokat, amelyek a humánus hadviselést szinte lehetetlenné teszik. Löwen város elpusztítása* sok más községgel végül elég lecke volt a belgáknak, mire lassan szünni is kezdett az alattomos öldöklés.

Midőn a Zeppelinek Anglia területén végeztek felderítő szolgálatot, nyílt városok lakossai franktirőr módjára lődözték. Mikor aztán — már védekezésből is — egy párszor német bomba esett közénk, az egész angol közvélemény kikelt a „nyílt városok” bombázása ellen; nem említették azonban azt, hogy a polgári lakosság az okozója. Később, amikor a német légi flotta mind-

offen ermutigt und seit langem sorgfältig vorbereitet. Die selbst von Frauen und Geistlichen in diesem Guerillakriege begangenen Grausamkeiten, auch an verwundeten Soldaten, Ärztespersonal und Pflegerinnen (Ärzte wurden gelötet, Lazarette durch Gewehrfeuer angegriffen), waren derartig, dass meine Generale endlich gezwungen waren, die schärfsten Mittel zu ergreifen, um die Schuldigen zu bestrafen und die blutdürstige Bevölkerung von der Fortsetzung ihrer schimpflichen Mord- und Schandtaten abzuschrecken. Einige Dörfer, und selbst die alte Stadt Löwen, mit Ausnahme des schönen Stadthauses, mussten in Selbstverteidigung und zum Schutze meiner Truppen zerstört werden. Mein Herz blutet, wenn Ich sehe, dass solche Massnahmen unvermeidlich geworden sind, und wenn Ich an *die* zahllosen unschuldigen Leute denke, die ihr Heim und Eigentum verloren haben, infolge des barbarischen Vertragene jener Verbrecher. Wilhelm I. R.”

* Löwen elpusztításának előzményét, illetve a lakosság tervszerű orvtámadását a következő hivatalos megállapítás írja le: „Aus den eidlichen Aussagen der bisher vernommenen 40 Augenzeugen kann schon als unzweifelhaft erwiesen mitgeteilt werden, dass an dem Abend des 25. August von den am Bahnhof von

sűrűbben kóválygott Albion vidéke felett, az angol sajtó — a német inváziótól rettegvén — egyenesen mozgalmat indított a franktirőr csapatok szervezésére. Természetes, egész működésük csupán a Zepellinek céltalan lödözéséből állott, melynek következményeként természetesen aztán nem egyszer ártatlanok estek áldozatul, ami minden franktirőr harcnál előfordul.

Szerbia és Montenegro lakossága — mint közismert — faji jellegzetességüknél fogva az orvtámadásokat, a lesből való lelövéseket hivatásszerűen űzi, ezt az évi büntetőstatisztikájuk is némileg igazolja. Csapataink ezen területeken mindenkor ki voltak téve annak, hogy asszonyok, gyermekek és aggok valahonnan, rejtett helyről rájuk lőttek. Hogy elfogott egyes katonákkal mily kegyetlenkedéseket vittek véghez, ahhoz elég csak

Löwen an der Bahnstrasse rechts und links gegenüberlegenden Häusern zuerst eine rote Rakete aufstieg, die das Zeichen zu einer unmittelbar darauf aufsteigenden grünen Rakete gab. Als die Leuchtkugeln beide weithin sichtbar über dem Bahnhof aufleuchteten, brach im gleichen Augenblick *ein* Kugelregen aus den oberen Fenstern der Häuser in der Bahnhofstrasse und teilweise von den Dächern derselben auf die ahnungslos vor dem Bahnhof und in der Sirasse befindlichen deutschen Truppen aus, der ein Dutzend Unteroffiziere und Manschaften sowie einen Teil Pferde, teils schwer, teils leicht verwundete, noch ehe die Deutschen das Feuer zu erwidern Zeit gefunden hatten.”

Hogy mennyire elő volt készítve a löweni orvtámadás, azt az is igazolja, hogy a városháza nagytermében nagymennyiségű lőszert találtak, — a kafedrálisban szerzeteseket fogtak el, akik 500 puskát lőszerral osztottak széjjel a lakosság között.

egy pár megállapított esetet említeni. Sabácznál egy hadnagy gyomrát felhasították és egerekkel tömték ki, másoknak szemét szúrták ki és zubbony gombokat tettek helyébe, karjait, lábait levágták és úgy hagyták elvérezni; egy katonát fej nélkül fához kötve találtak stb. Dacára annak, hogy Sabácz már 24 órán át birtokunkban volt, a lakosság (persze hátulról!) tisztokra és járőrökre tüzelt. Micharnál több ily orvtámadót elfogtak, kik között egy áldott állapotban levő asszony volt, ezt a parancsnokló tiszt szanalomból elbocsátotta, mire hátulról hálából revolverrel lelőtte. Egy 12 éves leány lelőtt egy tüzért, amint vizet merített. Kötözőhelyeinket, az egészségügyi személyzetet (így egy esetben, amikor súlyos beteget vittek) egész közelről lőtték. Hasonlóképpen cselekedtek a fekete hegyek lakói, a montenegróiak.

Jellemzően mondja a cs. és kir. külügyminisztérium által kiadott „Bizonyítékok” bevezető megjegyzése, hogy: „A hadviselésnek ez a fékevesztett módja, valamint az egész lakosság kegyetlen és alattomos részvétele a harcokban, őjabb bizonyítékait szolgáltatják annak az elvadult indulatnak, amely ezeknek az államoknak népességét megszállotta.”*

Sem a francia, angol és belga franktirőrök, sem a balkáni komitácsik szervezve nem voltak, élükön parancsnok nem állott, a háború törvényeit és szokásait pedig egyáltalában nem tartották be.

* Hova távolodott volna el a humanitás keretéből a balkáni hadviselésünk, ha egy francia jogtudós ama tanításának

Ezen említett barbár eljárásokkal szemben büszkén állíthatjuk, hogy úgy Németországban, mint Ausztria-Magyarországon a polgári lakosság a lelkesedés, a hazaszeretet melegétől felbuzdulva nem az alattomos orv-támadásokban és kegyetlenkedésekben vette ki hazafiúi osztályrészét, hanem szervezett csapatokban tisztek és tábornokok parancsnoksága alatt, egyenruhában, a hadseregek kötelékeiben, nyílt harcokban küzdött vállalva a hivatásos katonával.

Így harcolt mintegy két millió német önkéntes* és a monarchiának is nagy számú önkéntes csapata. Ezeknek jogosságát az orosz főparancsnok nem akarta elismerni és egy lengyel lapban nyilatkozatot is tett közzé, hogy velük nem mint katonákkal fognak elbánni. 1914. szeptember 30-án aztán a cs. és kir. külügyminisztérium a semleges hatalmaknak a cs. és kir.

tesztünk eleget, hogy azok az államok, amelyek kevésbé civilizált népekkel viselnek hadat, kénytelenek oly hadijogot alkalmazni, amely ellenfeleik polgárosultsági fokának megfelel. „Ekként járlok el — teszi hozzá — a franciák Afrikában, Tongkingban, Chinában és Dahomeyban, az angolok Indiában, az oroszok Turkesztánban és a Kaukázusban.”

* Dr. Müller is így szól róluk : Wer auf unsere Truppen schießen, mit ihnen Kämpfen will, der möge es machen wie die zwei Millionen deutscher Kriegsfreiwilligen die nicht feige wie jene Mordbrenner aus dem Hinterhalt schießen, arme Verwundete abwürgen und ihnen die Augen ausstechen, Ohren- und Nasen abschneiden, sondern in offener Feldschlacht, in ehrlichem Kampfe gegen uns eintreten!

udvarnál akkreditált képviselőihez egy szóbeli körjegyzéket intézett, hogy a lengyel légiók a szabályzat első cikkében foglalt feltételeknek minden tekintetben megfelelnek, sőt a hadseregek szerves alkotó részeit képezik, esküre kötelezettek, osztagaikat tiszték vezénylik és élükön cs. és kir. tábornok áll és ezért már eleve tiltakozik az oroszoknak a hágai nemzetközi jogon ejtett sérelméért. Hasonlóképpen kellett tiltakozó szót emelni azért, hogy az oroszok a román légiókat sem akarták jogos ellenfélnek elismerni, holott a lengyel légiókhoz hasonlóan voltak szervezve.

Míg a nagy számú ellenfél a polgári lakosságot alattomos orgyilkosságokra kényszerítette, addig nálunk az önkéntesek nagy száma vitéz katonához illően a hadsereg csapataiban harcolt, a polgári lakosság egyébként pedig békekességben tűrte, ha rövid ideig az ellenség ott tartózkodott, jölehet ez alkalmat rablásra, fosztogatásra fordították.

Büszke tudat lehet számunkra az a tény, hogy a rengeteg ellenfelet sokkal kisebb számú, de erkölcsileg jóval erősebb, lelkesebb sereggel küzdöttük le, betartva lelkiismeretesen a hágai nemzetközi jog mindazon szabályait, amelyre köteleztük magunkat.

A világháborúban is a fanktirőrök, komitácsik bebizonyították, hogy a fegyveres polgárok hadseregüknek mit sem használtak, a békés lakosságnak ártottak. Bebizonyították, hogy a polgárság fegyverrel csak a

hadsereg kötelékében harcolhat eredménnyel, amit megmutatott nekik ama sok vitéz és lelkes légiónk, amelyek tagjai egyenes és nyílt harcban a honfiúi szeretet izmos erejétől hajtva, a dicsőség egész babér erdejét szereztek meg.

*

Tanulságot merítve a háború tapasztalataiból, a honvédelem fejlesztése érdekében a bekövetkezendő békeidőt alaposan fel kell használnunk arra, hogy az ifjúság katonás nevelését a legtökéletesebb fokra emeljük, hogy a katonailag jói kiképzett ifjúság erős és hatalmas gárdája az első hívó szózatra ott teremjen a csatamezőn, a magyar fegyver dicsőségének növelésére, az ellenség teljes leverésére.